

ВЕРБАЛЬНАЕ ВЫРАЖЭННЕ НЕВЕРБАЛЬНАЙ КАМУНІКАЦЫІ Ў БЕЛАРУСКІМ МАСТАЦКІМ ДЫСКУРСЕ

Словы і невербальныя адзінкі – гэта дзве паралельныя сяміятычныя сістэмы. Магчымасць іх паралельнага існавання і ўзаемадзеяння тлумачыцца тым, што глыбінныя працэсы, якія ляжаць у аснове невербальнай і вербальнай дзейнасці чалавека, па сутнасці аналагічныя [1, с. 35]. Мінімальны складнік невербальных паводзін – рух, які з’яўляецца прадметам вывучэння кінесікі.

У мастацкім тэксце рэпрэзентацыя невербальных сродкаў зносін прадстаўлена ў аўтарскіх рэмарках і дыялагічных рэпліках персанажаў твораў. Пры вывучэнні вербалізаваных кінем у мастацкім дыскурсе мы абавіраемся на вызначэнне іх тыпалогіі, акцэнтуючы ўвагу на семантычнай класіфікацыі Р. Я. Крэйдліна, якая прадугледжвае выдзяленне камунікатыўных і сімптоматычных кінем [2, с. 98–115]. **Камунікатыўныя** кінемы нясуць інфармацыю, якую камунікатар падчас зносін наўмысна перадае рэцыпіенту. Сярод іх выдзяляюць наступныя групы: *нейтральныя, дэйтчычныя і этыкетныя*. **Сімptomsатычныя** кінемы перадаюць эмацыянальны і псіхалагічны стан чалавека.

Самымі распаўсюджанымі вербалізаванымі невербальнымі рухамі міжасобасных зносін у мастацкім тэксце з’яўляюцца *жэсты*. У складзе вербалізаваных нейтральных жэстаў былі вылучаны семантычныя групы кінем са значэннем: **згоды** (*– Значыцца, у той вечар вы сядзелі з Дзятлам Васілём... Ганна кіўнула* [3, с. 67]); **нязгоды, адмовы** (*Хоня прыгледзеўся, пакруціў галавою: – Не, ёто не ваша! Ёто – Зайчыкава!* [4, с. 106]); **нежадання размаўляць, адмовы ад кантакту** (*– Ты чаму ёто саўсім паказвацца ка мне перастаў? – запытаў Чарнушка. Васіль адварнуў твар* [3, с. 191]) і інш. Сярод камунікатыўных жэстаў вылучаюцца **дэйтчычныя** жэсты. У мастацкім дыскурсе апісваюцца дэйтчычныя жэсты, якія ўказваюць на месца, чалавека ці прадмет: *– Твая нара? – кіўнуў ён галавою ў бок Ганнінай хаты* [3, с. 51]. Характэрнымі камунікатыўнымі жэстамі з’яўляюцца **этыкетныя** жэсты, якія адпавядаюць нормам сацыяльных паводзін у пэўнай камунікатыўнай сітуацыі: жэсты са значэннем *прывітання і развітання* (*Ціха, акуратна прычыніў дзверы за сабой, зняў зайцовую шапку, няўпэўнена пакланіўся. – Добры дзень жалаю вам!* [4, с. 202]).

Вербалізаваныя сімптоматычныя жэсты ў залежнасці ад тыпу выражаемых эмоцый падзяляюцца на пазітыўныя і негатыўныя і абазначаюць: **гнеў, лютасць** (рэпрэзентаваныя найменнямі *таўхануць кулаком у грудзі; біць кулаком у твар; размахваючы кулакамі*); **сорам**

(апусціць/схіліць галаву); **адчай, распач** (ухапіцца за галаву; прыкрыць вочы рукою); **радасць** (узрадавана замахаць рукою; пляснуць у далоні); **пяшчоту** (пяшчотна пагладзіць па галаве; гладзіць валасы) і інш.

Моўна рэпрэзентаваная **мімічныя** кінемы – выключна сімптаматычныя. Часцей у мастацкім дыскурсе апісваюцца негатыўныя эмоцыі: **гнеў** (*Васіль спасцярожліва азірнуўся на Ганну – яна ўжо не спала, усё чула, – і губы яго задрыжталі ад гневу. – Адыдзі ты!* [3, с. 29]); **злосць** (*Дзятлік як заўважыў Яўхімавага бацьку, позірк адвёў убок, ад злосці, вядома, за тое, што Яўхім адбіў Ганну. Бровы насунуў на вочы* [3, с. 396]); **крыўда** (*Сарока закапыліла губы, пакрыўджаная, злосная* [3, с. 475]) і інш. Пазітыўныя эмоцыі прадстаўлены наступнымі значэннямі: **лагоды** (*– Такім чынам, таварышы, са ўсімі скаргамі, якія ўзнікнуць, прашу звяртацца да мяне. Зубрыч лагодна ўсміхнуўся* [3, с. 401]); **здзіўлення** (*Раз сутыкнуліся тварам у твар – у алеініцкай краме: Параска аж бровы падняла здзіўлена* [4, с. 481]).

Вербалізаваныя кінемы, якія абазначаюць **паставу**, як і іншыя сімптаматычныя невербальныя сродкі камунікацыі, выражаюць унутраны эмацыянальны стан чалавека: **віну** (*– Не прызнаешся, што памагаў Маслаку? Васіль адвёў позірк убок, пераступіў з нагі на нагу. – Не памагаў я* [3, с. 139]); **рашучасць, катэгарычнасць** (*Сарока стала побач, уткнула рукі ў бокі, важна прасачыла, як ён робіць* [4, с. 69]). Пастава можа паведамляць агульную інфармацыю пра чалавека і ўказваць на **сталы ўзрост; дрэннае самаадчуванне** (*Моўчкі, рахмана глядзеў стары Глушак, хваравіты, прыгорблены...* [4, с. 154]); **фізічную стомленасць** (*Мітрахван сеў на цурбак, зморана расставіўшы ногі, выняў кашук* [3, с. 132]) і інш.

Моўная рэпрэзентацыя невербальных сродкаў у мастацкім дыскурсе спрыяе адэкватнаму ўспрыманню чытачом тых рэплік, якія вымаўляюць героі і служыць выразнікам адносін паміж персанажамі, іх псіхічнага і эмацыянальнага стану, а таксама з'яўляецца выразным выяўленчым сродкам.

ЛІТАРАТУРА

1. Степанов, Ю. С. Семиотика / Ю.С. Степанов. – М.: Наука, 1971. – 168 с.
2. Крейдлин, Г. Е. Невербальная семиотика: Язык тела и естественный язык / Г. Е. Крейдлин. – М.: Новое литературное обозрение, 2002. – 592 с.
3. Мележ, І. Людзі на балоце / І. Мележ. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1991. – 402 с.
4. Мележ, І. Подых навалыніцы / І. Мележ. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1973. – 512 с.